संज्ञाप्रकरणम्।

Que.1. वर्णानाम् उच्चारणस्थानमनुसृत्य पट्टिकां पूरयत।/स्थानसाम्यानुसारं पट्टिकां पूरयत। [Marks :(5)]

वर्णाः	अच्चारणस्थानम्
अ कु ह	
इ चु य श	
ऋ टु र ष	
लृ तु ल स	
उ पु	

2.स्थानसाम्यानुसारं पट्टिकां पूरयत।

वर्णाः	उच्चारणस्थानम्
अ ख ह	
इ छ श	
ऋ ठ र	

3.स्थानसाम्यानुसारं पट्टिकां पूरयत।

वर्णाः	उच्चारणस्थानम्
कवर्गः	
चवर्गः	
टवर्गः	
तवर्गः	
पवर्गः	

4.उच्चारणस्थानानुसारं वर्णानां पट्टिकां पूरयत।/उदाहरणानुसारं पट्टिकां पूरयत।

(ए,ओ,ऐ,औ,ग,ह,श,ज)

	कण्ठः	तालु	कण्ठतालु	कण्ठोष्ठम्
उदा-	ग	श	ए	ओ

5.उच्चारणस्थानानुसारं वर्णानां पट्टिकां पूरयत।

वर्णाः	उच्चारणस्थानम्

ञ म ङ ण न

वकारः

लृ त ल स

ए ऐ

ओ औ

Ans. उत्तराणि- कण्ठः।

तालु।

मूर्धा।

दन्ताः

ओष्ठौ।

2.उत्तराणि- कण्ठः।

तालु।

मूर्धा।

3.उत्तराणि-कवर्गः कण्ठः।

चवर्गः तालु।

टवर्गः मूर्धा।

तवर्गः दन्ताः

पवर्गः ओष्ठौ

4.	कण्ठः	तालु	कण्ठतालु	कण्ठोष्ठम्
	ह	ज	ऐ	औ

5.नासिका।

दन्तोष्ठम्।

दन्तः।

कण्ठतालु।

कण्ठोष्ठम्।

Que.2. अधो दत्ताः वर्णाः कस्मिन् प्रत्याहारे अन्तर्भवति इति लिखत । **[Marks :(3)]**

उदा- अ इ उ - अण्

क.अ इ उ ऋ,लृ

ख. ए,ओ

ग. अ इ उ ऋ लृ ए ओ ऐ औ

2.अधो दत्ताः वर्णाः कस्मिन् प्रत्याहारे अन्तर्भवन्ति इति लिखत ।

क.श ष स

ख.ए ओ ऐ औ

ग.ज ब ग ड द

3.अधो दत्ताः वर्णाः कस्मिन् प्रत्याहारे अन्तर्भवन्ति इति लिखत ।

क.इ उ ऋ लृ ए ओ ऐ औ

ख.श ष स ह

ग.इ उ ऋ लृ

4.अधो दत्ताः वर्णाः कस्मिन् प्रत्याहारे अन्तर्भवन्ति इति लिखत ।

क.य व र ल

ख.ऐ औ

ग.झ भ घ ढ ध

Ans. 1.क.अक्।

ख.एङ्,।

ग.अच्।

2.क.शर्।

ख.एच्।

ग।जश्।

3.क.इच्।

ख.शल्।

ग.इक्।

4.क.यण्

ख.ऐच्।

ग.झष्।

Que.3. 1.अधो दत्तेषु प्रत्याहारेषु अन्तर्भूतान् वर्णान् लिखत । **[Marks :(5)]**

क.अक्

ख.एङ्

ग.अच्

घ.शर्

2.अधो दत्तेषु प्रत्याहारेषु अन्तर्भूतान् वर्णान् लिखत ।

क.एच्

ख.जश्

ग.इच्

घ.अट्

ङ.शल्

3.अधो दत्तेषु प्रत्याहारेषु अन्तर्भूतान् वर्णान् लिखत

क.इक्

ख.यण्

ग.ऐच्

घ.झष्

ङ.इण्

Ans. 1.अधो दत्तेषु प्रत्याहारेषु अन्तर्भूतान् वर्णान् लिखत ५

अक्-अ,इ.उ,ऋ,लृ।

एङ्-ए.ओ।

अच्-अ,इ,उ.ऋ.लृ,ए,ओ,ऎ,औ।

शर्-श,ष,स।

2.अधो दत्तेषु प्रत्याहारेषु अन्तर्भूतान् वर्णान् लिखत ।

एच्-ए,ओ.ऎ.औ।

जश्-ज,ब,ग,ड,द

इच्-इ,सृ,ए,ऎ,ओ,औ।

अट्-अ,इ,उ.ऋ.लृ,ए,ओ,ऎ,औ,ह,य,व,र।

शल्-श,ष,स,र,ह।

3.अधो दत्तेषु प्रत्याहारेषु अन्तर्भूतान् वर्णान् लिखत ५

इक्-इ,उ,ऋ,लृ।

यण्-य,व,र,ल।

ऐच्-ऎ.औ।

झष्-ृझ,भ,घ,ढ,ध।

इण्-इ,उ।

Que.4. 1.यथोचितं योजयत **[Marks :(5)]**

पदसंज्ञं	**वृद्धिरादैच्।**
गुणसंज्ञः	**सुप्तिङन्तं पदम्।**
संयोगसंज्ञाः	**अदेङ्गुणः।**
वृद्धिसंज्ञः	**हलोऽनन्तराःसंयोगः।**

2.यथोचितं योजयत।

लोपसंज्ञा परः	**सन्निकर्षःसंहिता।**
इत् संज्ञा	**हलोऽनन्तराःसंयोगः।**
संहिता संज्ञा	**सुप्तिङन्तं पदम्।**
संयोगसंज्ञा	**अदर्शनं लोपः।**
पदसंज्ञा	**हलन्त्यम्।**

3.यथोचितं योजयत।

कवर्गः	**ओष्ठौ।**
चवर्गः	**मूर्धा।**
टवर्गः	**दन्ताः।**
तवर्गः	**तालु।**
पवर्गः	**कण्ठः।**

Ans. 1 .उत्तराणि

पदसंज्ञं सुप्तिङन्तं पदम्।

गुणसंज्ञः अदेङ्गुणः।

संयोगसंज्ञाः हलोऽनन्तराःसंयोगः।

वृद्धिसंज्ञः वृद्धिरादैच्।

2.उत्तराणि-

लोपसंज्ञा अदर्शनं लोपः।

इत् संज्ञा हलन्त्यम्।

संहिता संज्ञा परः सन्निकर्षःसंहिता।

संयोगसंज्ञा हलोऽनन्तराःसंयोगः।

पदसंज्ञा सुप्तिङन्तं पदम्।

3.उत्तराणि-कवर्गः कण्ठः।

चवर्गः तालु।

टवर्गः मूर्धा।

तवर्गः दन्ताः

Que.5. 1.माहेश्वरसूत्रेषु रिक्तस्थानानि पूरयत । **[Marks :(5)]**

अइउण,ऋलृक्,------,ऐऔच,हयवरट,------,ञमङणनम्,----------,घढधष्,-----,

खफछठथचटतव्,---,शषसर्,हल्।

2. माहेश्वरसूत्रेषु रिक्तस्थानानि पूरयत ।

अइउण्,ऋलृक्,------,ऐऔच्,-----,लण्,-----,------,घढधष्,........।

3. माहेश्वरसूत्रेषु रिक्तस्थानानि पूरयत ।

अइउण्,-----,------,,-----,-----,-----,ञमङणनम्।

Ans. 1-3

उचितपूरणाय -५

Que.6. कोष्ठकात् समुचितमुत्तरं निर्धार्य लिखत। **[Marks :(1)]**

१.वेदस्य मुखं भवति -----।

(व्याकरणं,निरुक्तं,कल्पं,छन्दः)

२.अष्टाध्यायी नाम व्याकरणग्रन्थस्य कर्ता कः?

(वररुचिः,पाणिनिः,जैमिनिः,कणादः)

३.पाणिनीयं नाम व्याकरणग्रन्थस्य अपरं नामं किं?

(काव्यप्रकाशः,ध्वन्यालोकः,अष्टाध्यायी,काव्यमीमांसा)

४.कति माहेश्वरसूत्राणि सन्ति?

(एकादश,द्वादश,त्रयोदश,चतुर्दश)

५.एकमात्रःअच् ---------.।

(दीर्घः,ह्रस्वः,प्लुतः,अप्लुतः)

६.द्विमात्रः अच् -------।

(दीर्घः,ह्रस्वः,प्लुतः,अप्लुतः)

७.त्रिमात्रः अच् ------।

(दीर्घः,ह्रस्वः,प्लुतः,अप्लुतः)

८.इत् संज्ञा विधायकं सूत्रं किम्?

(हलन्त्यम्,अदर्शनं लोपः,अदेङ्गुणः,वृद्धिरादैच्)

९.लोपसंज्ञा विधायकं सूत्रं किम्?

(हलन्त्यम्,अदर्शनं लोपः,अदेङ्गुणः,वृद्धिरादैच्)

१०.अनुनासिकसंज्ञा विधायकं सूत्रं किम्?

(हलन्त्यम्,मुखनासिकावचनोऽनुनासिकः,अदेङ्गुणः,वृद्धिरादैच्)

११.सवर्णसंज्ञा विधायकं सूत्रं किम्?

(तुल्यास्यप्रयत्नं सवर्णम्,अदेङ्गुणः,वृद्धिरादैच्,सुप्तिङन्तं पदम्)

१२.संहिता संज्ञा विधायकं सूत्रं किम्?

(हलोऽनन्तराःसंयोगः,वृद्धिरादैच्,सुप्तिङन्तं पदम्,परः सन्निकर्षःसंहिता)

१३.संयोगसंज्ञा विधायकं सूत्रं किम्?

(हलोऽनन्तराःसंयोगः,वृद्धिरादैच्,सुप्तिङन्तं पदम्,परः सन्निकर्षःसंहिता)

१४. पदसंज्ञा विधायकं सूत्रं किम्?

(तुल्यास्यप्रयत्नं सवर्णम्,अदेङ्गुणः,वृद्धिरादैच्,सुप्तिङन्तं पदम्)

१५.प्रसक्तस्य अदर्शनं ------ संज्ञं स्यात्।

(गुणः,लोपः,वृद्धिः,इत्)

१६.तुल्यास्यप्रयनत्नं -------।

(संहिता,संयोगः,सवर्णं,पदं)

१७.अकुहविसर्जनीयानां --------।

(कण्ठः,तालु,मूर्धा,दन्ताः)

१८.इचुयशानां -------।

(कण्ठः,तालु,मूर्धा,दन्ताः)

१९..ऋटुरषाणां ------।

(कण्ठः,तालु,मूर्धा,दन्ताः)

२०.उपूपध्मानीयानाम् ------।

(तालु,मूर्धा,दन्ताः,ओष्ठौ)

२१.लृतुलसानां ------।

(तालु,मूर्धा,दन्ताः,ओष्ठौ)

२२.ञमङणनानां ------।

(तालु,नासिका,दन्ताः,ओष्ठौ)

२३.एदैतौः -------।

(कण्ठोष्ठम्,दन्तोष्ठम्,कण्ठतालु,ओष्ठौ)

२४.वकारस्य ------।

(कण्ठोष्ठम्,दन्तोष्ठम्,कण्ठतालु,ओष्ठौ)

२५.वर्णानाम् अतिशयितः सन्निधिः --- संज्ञाःस्युः।

(संहिता,संयोगः,सवर्णं,पदं)

२६.अज्भिः अव्यवहिताः हलः ---- संज्ञाः स्युः।

(संहिता,संयोगः,सवर्णं,पदं)

२७.सुबन्तं तिङन्तं च ---- संज्ञं स्यात् ।

(संहिता,संयोगः,सवर्णं,पदं)

२८.अत् एङ् च ---- संज्ञ- स्यात्।

(गुणः,वृद्धिः,पदं,इत्)

२९.आत् ऐच् ---- संज्ञः स्यात्।

(गुणः,वृद्धिः,पदं,इत्)

३०.परः सन्निकर्षः -------- ।

(संहिता,संयोगः,सवर्णं,पदं)

३१.हलोऽनन्तराः -----।

(संहिता,संयोगः,सवर्णं,पदं)

३२.क्रियावाचिनः भ्वादयः ----- संज्ञः स्यात्।

(उपसर्गः,धातुः,गुणः,वृद्धिः)

३३.वर्णानाम् अभावः ---- संज्ञः स्यात्।

(अवसानं,धातुः,गुणः,वृद्धिः)

Ans. 1.व्याकरणम्।

2.पाणिनिः।

3.अष्टाध्यायी।

4. चतुर्दश।

5.ह्रस्वः।

6.दीर्घः।

7.प्लुतः।

8.हलन्त्यम्।

9.अदर्शनं लोपः।,

10.मुखनासिकावचनोऽनुनासिकः।

11.तुल्यास्यप्रयत्नं सवर्णम्।

12.परः सन्निकर्षःसंहिता।

13.हलोऽनन्तराःसंयोगः,।

14.सुप्तिङन्तं पदम्।

15.लोपः।

16.सवर्णं।

17.कण्ठः।

18.तालु।

19.मूर्धा।

20.ओष्ठौ।

21.दन्ताः।

22.नासिका।

23.कण्ठतालु।

24.दन्तोष्ठम्।

25.संहिता।

26.संयोगः।

27.पदं।

28.गुणः।

29.वृद्धिः।

30.संहिता।

31.संयोगः।

32.धातुः।

33.अवसानम्।

Que.7. 1.अधो दत्तेभ्यो द्वयोः सूत्रायोः अर्थं लिखत । **[Marks :(2)]**

क.हलन्त्यम्।

ख.अदर्शनं लोपः।

ग.आदिरन्त्येन सहेत।

2.अधो दत्तानां सूत्राणां अर्थं लिखत ।

तुल्यास्यप्रयत्नं सवर्णम्।

परः सन्निकर्षः संहिता।

हलोऽनन्तराःसंयोगः।

3.अधो दत्तानां सूत्राणां अर्थं लिखत ।

सुप्तिङन्तं पदं।

अदेङ्गुणः।

वृद्धिरादैच्।

Ans. 1-3

सूत्राणाम् अर्थं लिखति चेत् -२